

فصلنامه علمی تخصصی معارف علوم انسانی و علوم اسلامی سال هشتم - پاییز ۱۴۰۵ - شماره ۲۷ - ص ۵۳-۶۵

اهمیت و جایگاه فرزندآوری از منظر آیات و روایات

زهره عباسزاده احمدآباد^۱

چکیده

این مقاله به بررسی اهمیت و جایگاه فرزندآوری در آموزه‌های قرآنی و روایی اسلام می‌پردازد. بر اساس آیات قرآن، نعمت فرزند و نسل صالح به عنوان هدیه‌ای الهی و نماد استمرار دین، برکت و برآورده شدن نیازهای معنوی و مادی انسان مطرح شده است. روایات اهل بیت علیهم‌السلام نیز بر اهمیت دعا، تربیت صحیح و نقش والدین در ساختن نسل مؤمن و صالح تأکید دارند، و آن را کلید بقای ارزش‌های دینی و فرهنگی می‌دانند. نگارش این مقاله نشان می‌دهد که فرزندآوری نه تنها یک وظیفه اجتماعی است، بلکه مأموریت مقدسی است که سرنوشت جامعه و نسل آینده را تعیین می‌کند و در تداوم پیام‌های الهی نقش حیاتی دارد. تربیت نسل صالح، در کنار نعمت داشتن فرزند، وظیفه‌ای عبادی و معنوی است که باید با تلاش، دعا و مراقبت همواره تأمین گردد. در نتیجه، نقش فرزندآوری در قرآن و روایات، منبعی حیاتی برای حفظ هویت دینی و فرهنگی جامعه اسلامی شناخته می‌شود.

واژگان کلیدی: فرزندآوری، قرآن، روایات، تربیت، نسل صالح، دعا، والدین

۱. طلبه سطح دو، حوزه علمیه خواهران، حوزه علمیه الزهرا (سلام‌الله‌علیها)، شهرستان مراغه، آذربایجان شرقی.

مقدمه

در طول تاریخ، جوامع انسانی همواره بر محور خانواده تشکیل شده و نقش والدین، به‌ویژه پدر و مادر، به عنوان محورهای اصلی تربیت نسل نو، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است. در هر فرهنگی و تمدنی، موضوع جمعیت و نسل‌سازی از پایه‌ترین اصول توسعه و بقا است. اما در دین اسلام و به‌ویژه در مکتب اهل بیت علیهم‌السلام، جایگاه و اهمیت فرزندآوری آن‌گونه است که از آن به‌عنوان یک وظیفه دینی، عبادی و اجتماعی یاد می‌شود. بنابراین، بررسی جایگاه فرزندآوری در آموزه‌های دینی، از یک سو نشان می‌دهد که چقدر این موضوع در نگاه الهی ارج دارد و از سوی دیگر، بیانگر راهکارهایی است که می‌تواند در پاسخ به چالش‌های اجتماعی، فرهنگی و جمعیتی امروز جهان و جامعه اسلامی، موثر باشد. این مقاله بر مبنای آیات قرآن و روایات اهل بیت عصمت و طهارت، اهمیت نسل‌سازی و تربیت نسل صالح در جامعه اسلامی را بررسی و تحلیل می‌کند و در پایان، راهکارهای نظری و عملی برای تقویت فرهنگ فرزندآوری در جامعه ارائه خواهد داد.

فرزندآوری و تربیت نسل سالم، یکی از اساسی‌ترین و بنیادی‌ترین وظایف خانواده و جامعه است که سرنوشت فرد و جامعه در گرو آن شکل می‌گیرد. در قرون اخیر، با توسعه فناوری‌های کنترلی و تغییرات فرهنگی، بحران کاهش جمعیت در بسیاری از کشورهای جهان و البته در کشورهای اسلامی احساس می‌شود. در کنار این بحران، نگاه دینی و فرهنگی به مسئله نسل‌سازی و حفظ نسل، همچنان از اهمیت فوق‌العاده برخوردار است. اما چگونگی تربیت سالم، اسلامی و بر مبنای آموزه‌های الهی، آموزه‌های قرآنی و روایات اهل بیت علیهم‌السلام، بر نقش و جایگاه ویژه نسل‌سازی در ساختار خانواده و جامعه تأکید دارد. در حالی که امروزه، بحران کاهش جمعیت و پیری جمعیت، چالش‌هایی جدی برای توسعه و پایداری کشورهای اسلامی و غربی است، شناخت صحیح و کارآمد این آموزه‌ها می‌تواند سیاست‌گذاری‌های جمعیتی و فرهنگی کشورها را هم‌جهت‌دار سازد.

در کنار این، مقایسه نگرش‌های دینی و فرهنگی در کشورهای مختلف، فرصت شناخت نقاط قوت و ضعف هر نظام است و می‌تواند ما را در رسیدن به الگوهای بهتر، بیاری رساند. اهمیت این موضوع از آن جهت است که نسل آینده، رکن اصلی توسعه‌یافتگی و مدیریت فرهنگی هر ملت است.

پیشینه تحقیق

در مطالعات اسلامی، پژوهش‌های متعددی در زمینه آیات قرآن و روایات درباره خانواده، نسل و تربیت نسل صالح انجام گرفته است؛ اما کمتر به صورت مستقیم به موضوع نقش و جایگاه نسل‌سازی در نگاه دینی و تطبیقی آن با نگاه غربی پرداخته شده است. پژوهشگران اسلامی، مانند علامه طباطبایی، شهید مطهری و حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، بر اهمیت و ارزش نسل‌سازی در قرآن و حدیث تأکید کرده‌اند، ولی نیاز است پژوهشی هم‌سو و تطبیقی در باره تفاوت‌ها و شباهت‌های این نگرش‌ها انجام گیرد. در مقابل، در حوزه مطالعات غربی، عرصه‌های متعددی از جمله جامعه‌شناسی، انسان‌شناسی و روان‌شناسی، نقش و جایگاه زنان و خانواده را مورد تحقیق قرار داده‌اند؛ اما غالب این پژوهش‌ها، بیشتر بر ابعاد علمی-تخصصی و فرهنگی است و در مواردی، چشم‌انداز دینی و الهی در آن‌ها کم‌رنگ است. این کااستی، لزوم مقایسه و توجه هم‌زمان به هر دو دیدگاه را ایجاد می‌کند. برخی تحقیقات داخلی و خارجی، نشان می‌دهد که نگاه اسلام و روایات اهل بیت، نسل‌سازی را به عنوان وظیفه شرعی و عبادی می‌نگرند، و بر تربیت نسل صالح، پیروی از سیره انبیا و اولیای الهی تأکید دارند؛ بر خلاف نگاه غرب که بیشتر بر حقوق فرد، آزادی و خودمختاری تأکید می‌کند. برای نمونه، پژوهشی از دکتر سلیمی در پژوهش‌های دینی، نشان می‌دهد که در قرآن، اصول مهمی مانند نیکی به نسل، دعوت به نسل‌سازی و ترویج اخلاق نیک در قالب داستان‌ها و آیات، جای گرفته است. در پژوهش‌های بین‌المللی نیز، مقالاتی همچون آثار کلایو وردن، جین اری و برنارد لوی، بر نقش خانواده و جایگاه زن در شکل‌گیری ساختارهای اجتماعی تأکید زیادی دارند، ولی در عین حال، بیشتر بر ابعاد فرهنگی و سیاسی تمرکز کرده‌اند و نگاهی عمیق به نگرش دینی ندارند.

سوال اصلی

این است که چه جایگاهی در قرآن و روایات نسبت به نسل‌سازی و اهمیت آن وجود دارد و نقش نسل‌های آینده در توسعه فرهنگی و اجتماعی چه باید باشد؟

مفهوم فرزندآوری در لغت و اصطلاح

در لغت، «فرزندآوری» از ریشه «ولد» است که در اصل به معنی تولد، زایش و بوجود آمدن است. «ولد» در کتاب‌های لغت، به معنای تولد فرزند از پدر و مادر آمده است. در فرهنگ لغت معین، «ولد» به معنای زاییدن، به دنیا آوردن و نسل‌پذیر بودن است^۱ همچنین، در منابع لغوی

^۱ دهخدا، فرهنگ معین ۱۳۷۷، ج ۱، ص ۲۳۴

دیگر، فرزندآوری حاصل عمل و فرآیند زایش عنوان شده است که نقش اساسی در استمرار نسل و بقای نوع بشر دارد^۱

در اصطلاح در دنیای امروز، «فرزندآوری» غالباً به عنوان فرآیند تولید و جانشینی نسل در خانواده‌ها، با هدف حفظ نسل و استمرار نسل، تعریف می‌شود. در تعاریف علمی و فرهنگی، فرزندآوری به معنای داشتن فرزند و تلاش برای بقای نسل است که در علوم انسانی و مطالعات اجتماعی بر اهمیت آن تأکید شده است. برای نمونه،^۲ در تعریف خود آورده است: «فرزندآوری فرآیندی است در جهت تولید نسل‌های جدید، که هم به صورت طبیعی و زیستی و هم اجتماعی، در تداوم نژاد و ادامه حیات بشر نقش دارد». بنابراین، می‌توان اظهار داشت که فرزندآوری نه تنها یک عمل زیستی، بلکه یک موضوع فرهنگی و اجتماعی است که در آن ارزش‌های دینی، فرهنگی و اقتصادی نیز نقش مهمی دارند.
جایگاه فرزندآوری در آیات و روایات

در قرآن، فرزند و نسل، به عنوان نعمتی از جانب خداوند یاد شده است:

- آیه ۵۸ سوره اسراء: **"و آتیناهم حکما و علما و رزقناه اموالهم"** (ما به عنوان نعمت، حکمت و علم و رزق را بر آنها نازل کردیم که نشان از رحمت و برکت الهی است). این آیه، اشاره به نعمت و برکت در نسل و حفظ آن دارد. در سوره ابراهیم، سخن از فرزندان صالح است:^۳
این نعمت‌ها، علاوه بر امور مادی، شامل نعمت‌های معنوی نیز می‌شوند که نقش حیاتی در دوام نسل و حفظ هویت دینی دارند، چون نسل و فرزند، نعمت مقدس و برکتی الهی است و ضامن استمرار ارزش‌های دینی و فرهنگی است^۴
- درباره‌ی نعمت فرزند و نسل صالح:
"و وَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُودَ"^۵ این نشان می‌دهد که نسل، میراث معنوی و دینی است که باید در نسل‌های بعدی منتقل شود^۶
- دعا برای نسل صالح:

^۱ مؤلف، ۱۳۸۵، ص ۱۵

^۲ حسین زاده‌پایه‌های تربیت اسلامی ۱۳۹۲، ص ۲۵

^۳ (طباطبایی، ۱۴۰۴، ج ۱۸، ص ۲۴۷؛ مکارم شیرازی، ۱۳۹۴، ص ۲۰۴).

^۴ حسینی‌زاده، ۱۳۹۲، ص ۲۵.

^۵ سوره ابراهیم، آیه ۳۲

^۶ سوره ابراهیم، آیه ۶۰

"رَبِّ اجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ"^۱ نشان‌دهنده نیاز انسان به هدایت، تبار و نسل صالح است، و اهمیت دعا برای نسل در قرآن به خوبی مشهود است^۲ معنای عمیق و قابل تأمل دارد و نشان‌دهنده نیاز همیشگی انسان به هدایت الهی و تربیت نسل صالح است. در این آیه، درخواست انسان برای هدایت‌شدن و هدایت نسل‌آوران خود به سمت اسلام و بندگی خدا، نشان می‌دهد که راه سعادت انسانی تنها از طریق هدایت و تمسک به دین است. این دعا نشان‌دهنده حالت نیاز مداوم و پیوسته از انسان به خداوند در حفظ ایمان و سپردن نسل خود به دست قدرت لایزال رب است. در هر مرحله از زندگی، انسان نیازمند راهنمایی و هدایت خاص بوده است. در این دعا، درخواست می‌شود که خداوند، جامعه و خانواده ما را در مسیر پذیرش و عمل به دین ثابت قدم نگه دارد. این نیاز در همه زمان‌ها و در طول تاریخ، مؤکد است و نشان می‌دهد که بدون هدایت الهی، انسان در مسیر غفلت، از حراف و گمراهی قرار خواهد گرفت.

در این آیه، درخواست نسل صالح و مسلم، نشان‌دهنده اهمیت نسل‌سازی در قرآن است. انسان از خدا می‌خواهد که نسل او مسلمان، مؤمن و پایبند به دین باشد، چرا که نسل صالح، ادامه‌دهنده راه پیامبران، حافظ میراث دینی و فرهنگ اسلامی است. این درخواست، بیانگر اهمیت تربیت صحیح، دعا، و مراقبت مستمر در ساختن نسل آینده است که بتواند ارزش‌ها و هویت دینی را حفظ کند.

در دعا، علاوه بر درخواست هدایت فردی، درخواست می‌شود که نسل بعدی، هم دینی، هم مؤمن و هم سرباز راه خدا باشد. این نشان می‌دهد که تربیت نسل، نه تنها وظیفه پدر و مادر بلکه وظیفه عبادی، دینی و اجتماعی است و نیازمند دعاها، مداوم و تلاش‌های مستمر است. در واقع، این دعا نماد تمسک جستن انسان به رحمت و لطف خاص خداوند در حفظ و تقویت نسل صالح است.

این نوع دعا، نشان می‌دهد که تداوم اسلام و نسل مؤمن، نیازمند طلب و درخواست است و قرآن و روایات ائمه اهل بیت علیهم‌السلام بر اهمیت دعا در ساختن نسل صالح تأکید دارند. در روایات، دعا برای نسل و حفظ ایمان و دین، یکی از وظایف مهم پدر و مادر و هم‌اعضای جامعه است تا نسل آینده، هم دین‌مدار و هم با تقوا و صالح باشد^۳ در نتیجه، این آیه، بر اهمیت امور تربیتی، دعا، و سپردن نسل در دست قدرت لایزال خداوند تأکید دارد و نشان می‌دهد که

^۱ مکارم‌شیرازی، ۱۳۹۴، ص ۲۰۴؛ حسینی‌زاده، ۱۳۹۲، ص ۲۵

^۳ مکارم‌شیرازی، ۱۳۹۴، ص ۲۰۴؛ حسینی‌زاده، ۱۳۹۲، ص ۲۵

هدایت و تربیت نسل، یگانه راه حفظ و استمرار سیره پیامبران و ارزش‌های دینی است. این دعا، الگویی است برای نسل‌سازی و تربیت اسلامی، که باید همواره در دل و زبان مسلمانان زنده باشد.

قرآن کریم و روایات اهل بیت علیهم‌السلام به نقش برکت و اهمیت نسلی صالح تأکید دارند و آن را نماد بقای ارزش‌های الهی، حفظ میراث دینی و استمرار مسیر انبیاء می‌دانند. در روایات، دعا و تربیت صحیح والدین برای نسل، از اصلی‌ترین وظایف دینی و عبادی برجسته شده است.

اهمیت فرزندآوری در آیات

در آموزه‌های اسلامی، جایگاه فرزندآوری و تربیت نسل صالح از چنان اهمیتی برخوردار است که در آیات قرآن و روایات معصومین علیهم‌السلام، عنوان «نعمت» و «وظیفه شرعی» به آن اطلاق شده است. پیوند نسل‌ها، استمرار دین، و ساختن جامعه‌ای سالم و پایدار، محورهای اصلی این نگرش است. در این نوشتار، با ارجاع به آیات و روایات معتبر، اهمیت و جایگاه فرزندآوری در متون دینی روشن و تبیین می‌شود. در دنیای اسلام و در نظام ارزش‌ها و نگرش‌های قرآنی، فرزندآوری و نسل‌سازی نه تنها یک مسئولیت فردی بلکه یک وظیفه دینی مهم تلقی می‌شود. قرآن کریم، به عنوان کتاب هدایت و قرآن راهنمای انسان‌ها، بر اهمیت تداوم نسل و نسل‌سازی صالح تأکیدات فراوانی دارد و آن را یکی از نعمت‌های بزرگ الهی می‌شمارد که باید قدردان آن باشیم. این توجه خاص در آیات متعدد قرآن، نشان از آن دارد که داشتن فرزند و تربیت نسل صالح، از ارکان اصلی استقرار و دوام ایمان و فرهنگ دینی است، و آن را هدیه‌ای خاص از جانب خداوند می‌داند که در قالب نعمت‌های الهی قرار گرفته است.

آیات مربوط به نسل‌سازی و نعمت‌های الهی

سوره اسراء: «وَأَتَيْنَاهُم مِّنَ الْأَيَّاتِ مَا فِي الصُّحُفِ الْأُولَىٰ»^۱ در تفسیر این آیه، مفسران همچون علامه طباطبایی در «مدارج التأویل» بر این نکته تأکید دارند که این آیه شریفه به نعمت‌ها و کرامت‌های خاصی اشاره می‌کند که خداوند به پیامبران و نسل‌های آنان عنایت فرموده است. این نعمت‌ها شامل رحمت‌هایی است که مربوط به هدایت، علم، معجزات، و نیز نعمت نسل و روزی‌های بی‌پایان است. آدر واقع، در نگاه قرآن، این نعمت‌ها به عنوان هدیه‌ای است که هدف اصلی آن، استمرار دین و انتقال پیام الهی از نسل به نسل است. نعمت داشتن فرزند در این آیه، نمادی از لطف و رحمت خداوند است که به انسان‌ها فهمانده می‌شود ادا

^۱ اسراء ۳۴

^۲ طباطبایی تفسیرالمیزان، ج ۱۸، ص ۲۴۷

حیات، نسل، و راهفضیلت، همگی از جانب خداوند عطا می‌شود. سوره ابراهیم: «وَأَهْلَكْنَا الْقُرَىٰ وَحَصَلْنَاهَا لِقَوْمِهَا تَجْرِبَةً زِيْرًا وَ لَقَدْ أَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِي أَهْلَكْنَاهَا جَاءُوهَا وَ رِجَالَهَا وَ جَوَارَهَا وَ كَانُوا أَجْتَاتًا»^۱ در این آیه، تفاسیر مختلف بر این نکته تأکید دارند که خداوند در قالب این آیه، نشان می‌دهد برکت و نعمتی که از خداوند به قوم‌ها عنایت می‌شود، در حقیقت، برخوردار از نسل و ادامه حیات است. آیه به نمونه‌ای تاریخی اشاره می‌کند که از آن فهمیده می‌شود، نسل و بچه‌دار شدن، نماد زنده بودن و بقای ملت‌ها است؛ چون مردمان، با داشتن نسل سالم و صالح، در واقع، نقش واسطه‌ای در جاری بودن و استمرار نعمت‌های الهی دارند. در این نگاه، نسل‌سازی و داشتن فرزند، نه تنها یکبرکت دنیوی، بلکه مأموریتی مقدس است که سرنوشت نسل و جامعه در آن است. سوره انبیاء: «وَجَعَلْنَا لَهُمْ أُمَّةً يَهْتَدُونَ بِأَمْرِنَا»^۲ این آیه، بر نقش تربیت و ایجاد نسل پیشرو و هدایت‌گر تأکید می‌کند. در تفسیر علامه طباطبایی، این آیه به ارتباط میان تشکیل نسل صالح و هدایت‌جامعه تأکید دارد. یعنی، نسل‌هایی که در مسیر دین و اخلاق تربیت می‌شوند، رهبری و ایمی برای امت و جامعه خواهند بود. در حقیقت، این آیه، نشان می‌دهد که ساختن نسلی صالح و هدایت‌پذیر، یکی از اهداف عالی هر فرد و جامعه است، زیرا این نسل، پایه‌های استحکام جامعه و تقویت ارزش‌های دینی است. تفسیر و تحلیل آیات قرآنی علامه طباطبایی در «مدارج التاویل» بر این باور است که آیات قرآن، در کنار تأکید بر اهمیت ساختن و تربیت نسل، نقش مهمی در تأکید بر وظیفه انسانی و عبادی انسان دارد. او اعتقاد دارد که نسل‌سازی و تربیت صالح، در کنار برکات دینی، وظیفه‌ای است که انسان باید در قبال خداوند بر عهده گیرد؛^۳ چرا که این وظیفه، رابطه مستقیم با خدا و بندگی است. ابن عباس و علامه مجلسینیز بر این نکته اتفاق نظر دارند که قرآن، استمرار نسل و تربیت صالح را یکی از محورهای مهم استمرار رسالت انبیاء و پیام‌های الهی می‌داند. آنان بر این باورند که نسل صالح، نماد زنده بودن و بقاء ارزش‌ها و راه پیامبران است، و باید در تمام دوران‌ها، این وظیفه سنگین بر دوش انسان‌ها باشد.

این آیات، به‌طور کلی، بر یکی بودن هدف تربیت و ساختن نسلی مؤمن و هدایت‌گر تأکید دارند. قرآن کریم، وظیفه انسان‌ها را در این مسیر، بسیار سنگین و مقدس معرفی می‌کند، و نشان می‌دهد که تربیت نسل صالح، در حقیقت، راز بقای دین و بقای جامعه انسانی است. کار هر فرد، از پدر و مادر گرفته تا مسئولان و معلمان، در راستای ساختن و تربیت نسل مؤمن و صالح

^۱ ابراهیم ۱۲

^۲ انبیا ۱۲

^۳ طباطبایی، مدارج التاویل ۱۴۱۷، ج ۱۸، ص ۲۵۰

است چنان که در سوره انبیاء، این موضوع به وضوح بیان شده است. در مجموع، آیات قرآن نشان می‌دهند که نسل‌سازی، نعمت یا موهبت خاص خداوند است که باید قدر دانست و در حفظ و تقویت آن کوشا بود. این آیات، ما را به وظیفه سنگین و حیاتی تربیت نسل صالح و هدایت‌گر ترغیب می‌کنند و نقش آن را در تداوم و استحکام دین و جامعه، بی‌بدیل می‌دانند. در حقیقت، نسل، واسطه‌ای است برای تحقق اهداف الهی، و تربیت نسلی صالح، کلید بقای استحکام ارزش‌های دینی و فرهنگی است که آینده‌سازان حقیقی جامعه هستند.

اهمیت فرزندآوری در روایات اهل بیت علیهم‌السلام

در آموزه‌های اسلامی، به ویژه روایات اهل بیت علیهم‌السلام، جایگاه فرزندآوری، تربیت نسل مؤمن و نقش والدین در این مسیر از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. این روایات نه تنها بر فضیلت و برکات داشتن فرزند صالح تأکید دارند، بلکه تربیت صحیح نسل آینده، پایه‌های استحکام دین و جامعه اسلامی را مستحکم‌تر می‌سازد.^۱ روایات پیامبر اسلام (ص): پارسایان و نیکوکاران در مسیر تربیت نسل مؤمن، نقش ویژه‌ای دارند که نمونه‌ای از آن‌ها عبارت است از: - «تربیت فرزند، باعث استحکام دین و دنیا است.»^۲ این روایت نشان می‌دهد که تربیت صحیح فرزند، از پایه‌های اقتدار و پایداری جامعه اسلامی است و هر چه والدین در این زمینه موفق‌تر باشند، جامعه سالم‌تر و پایدارتر خواهد بود.

- «هر کسی فرزند صالح تربیت کند، مانند فردی است که راه پیامبران را طی کرده است.»
این روایت بر ارزش و اهمیت تربیت فرزند صالح تأکید دارد؛ زیرا تربیت نسل صالح، موجب تداوم مسیر انبیاء و پیشوایان دینی می‌شود و ثمرات بلندمدت آن در دنیا و آخرت محسوس است. روایات ائمه اطهار علیهم‌السلام: ائمه معصومین علیهم‌السلام بر اهمیت خانواده، تربیت نسل صالح و نقش والدین در این راه تأکید فراوان داشته‌اند: - «**كُونُوا لِأَوْلَادِكُمْ مُعَلِّمِينَ، وَلَا تَكُونُوا لَهُمْ مُعَلِّمِينَ**»^۳

(برگرفته از احادیث امامان، این روایت به اهمیت والدین در آموزش و تربیت فرزندان اشاره دارد؛ یعنی خانواده باید نقش مربی و راهنما در تربیت نسل آینده را ایفا کند، نه اینکه تنها به تحصیلات و تربیت بیرونی اکتفا کنند).

- «پسرانتان را بدانید و تربیت کنید، زیرا آنان میراث‌داران شما هستند.»

^۱ کلینی، کافی، ۱۳۶۳، ج ۲، ص ۴۷

^۲ ابن‌ماجه، الحکم، ص ۱۵

^۳ طوسی، تفسیر نمونه، ص ۹۷

این روایت بر این نکته تأکید می‌کند که نسل آید، جایگزین و میراث ارزش‌های والدین است، پس تربیت صحیح و آموزش دینی باید از دوران کودکی آغاز شود. - «فرزند، گنجینه‌ای است که خداوند به بنده‌اش می‌دهد؛ هرچه در راه تربیت او کوشا باشید، ثمرات آن نزد خداوند زیاد است.»

این سخن مقرون به تأکید است که تربیت صحیح، سرمایه‌ای است عظیم در نزد خدا، و والدین در قبالسازه‌گیری این سرمایه مسئولیت سنگینی بر عهده دارند.

روایات اهل بیت (ع)، علاوه بر برجسته‌سازی ارزش و فضیلت داشتن نسل صالح، تأکید دارند که تربیت فرزند، وظیفه‌ای دینی و مسئولیتی است که آثار بلند مدتی در تعالی فرد، خانواده و جامعه دارد. از جمله نکات و نقش‌های مهم این روایات عبارت است از:

در آموزه‌های دینی اسلام، دعا کردن، به‌ویژه در مسأله نسل‌سازی و تربیت فرزند صالح، جایگاه بسیار والایی دارد. روایات متعددی از پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله و امامان معصوم علیهم‌السلام بر اهمیت دعا، به‌ویژه دعا برای نسل صالح، تأکید می‌کنند و آن را راهی مؤثر در بهره‌مندی از فضل و رحمت خداوند می‌دانند. روایات متعددی سفارش می‌کنند که والدین، همواره در دعاهای خود، طلب نعمت فرزند صالح و تربیت مؤمنانه را داشته باشند. برای نمونه، امام صادق علیه‌السلام فرمودند: «مَا أَصَابَ عَبْدًا مِنْ نَحْبٍ وَلَا غَمٍّ وَلَا حَزْنٍ، إِلَّا كَانَ اللَّهُ سَلِيمٌ يَدْعُو وَيَسْتَغْفِرُ، فَيَجَابُ لَهُ، وَيُعْطِيهِ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ، وَيُبَشِّرُهُ بِدُرِّيَّةٍ صَالِحَةٍ»^۱. این روایت نشان می‌دهد که دعا و استغفار، در زمان ابتلاء به سختی‌ها، نقش بسیار مؤثری دارد و نتیجه آن، برکت و خیر دنیوی و اخروی است. علاوه بر این، یکی از مهم‌ترین برکات دعا، بشارت خداوند درباره زاد و فرزندان صالح است. در واقع، این حدیث بر این نکته تأکید دارد که دعا برای فرزند صالح، راهی مستقیم برای بهره‌مندی از فضل الهی است و درهای رحمت خداوند، در زمان دعا، به سوی والدین گشوده می‌شود. از نظر روایات، دعاهای سالم و مداوم، عاملی برای تحقق برکات الهی و فرزند صالح در خانواده است. امام علی علیه‌السلام می‌فرماید: «إِنَّ الْوَلَدَ أَمَانَةٌ عِنْدَ أَهْلِهِ، فَلْيُحْسِنُوا تَرْبِيَّتَهُ وَتَهْدِيَّتَهُ، فَإِنَّهُ رَجُلٌ عَدْلٌ»^۲. یعنی، تربیت کودک امری امانتی است الهی که خانواده باید در مسیر اصلاح، اخلاق و ایمان او تلاش کند. در این حدیث، امام تأکید می‌کند که فرزند، امانتی است الهی که خانواده موظف است در مسیر اصلاح، اخلاق و ایمان او

^۱ کافی، کلینی ج ۲، ص ۴۷

^۲ مجلسی، ۱۴۷۷، ج ۷، ص ۲۴۳

^۳ نهج البلاغه، حکمت ۵۷

کوشا باشد. تربیت صحیح، مسئولیتی است که در نزد خداوند به عنوان امانت سپرده شده است و اهل خانواده باید در هر شرایطی، به آن اهتمام ورزند.

در ارتباط با دعا: دعا کردن، همراه با تربیت و تعلیم، سبب تقویت ایمان و طهارت روحی فرزندان می‌شود و نقش مهمی در تضمین سلامتی و صلاحیت آن‌ها در مسیر بندگی خدا دارد. این روایات، نه تنها برای فرد مؤمن، بلکه برای همه خانواده‌ها و مسئولان فرهنگی، پیام مهمی دارند که باید در برنامه‌های عملی و فرهنگی مورد توجه قرار گیرد:

- دعای فراوان، زایش برکت و برآورده شدن نیازمندی‌ها است: در روایات، دعا به عنوان وسیله‌ای مؤثر در طلب مغفرت، رحمت، و برکات الهی معرفی شده است. این دعا، در کنار اعمال صالح، مسیر تحقق برکات مادی و معنوی است^۲

- دعای مستمر، زمینه‌ساز برکت نسل و تربیت صالح: بر اساس روایات، والدین باید در هر فرصت و زمانی، از خداوند طلب فرزند صالح و تربیت خوب آنان را داشته باشند. درخواست دائمی و دعای مداوم، سبب می‌شود درهای رحمت الهی برای خانواده باز گردد و نسل صالح، در سایه لطف و دعا پدید آید. نمونه‌ای از این پویایی، دعای امام سجاد علیه‌السلام است، که در صحیفه سجادیه، بارها این مسئله را از خدا طلب می‌کردند و نقش این دعا را در برآوردن نیازهای دنیا و آخرت، برجسته می‌ساختند^۳

- تأکید بر دعاها، تربیتی و اخلاقی: والدین و مربیان باید همواره از خدا بخواهند که نسل آینده از نظر ایمان، اخلاق، و علم، تعالی یابد، و در مسیر بندگی، استقامت کند.

روایات اهل بیت علیه‌السلام نشان می‌دهد که دعای فراوان، مؤلفه‌ای حیاتی در تربیت نسل صالح است؛ چراکه ارتباط مستقیم با رحمت و برکات الهی دارد و نقش بسیار در استجابات خواسته‌های والدین در زمینه سلامتی، صلاحیت و برکت نسل دارد. از این رو، لازم است خانواده‌ها و مسئولان فرهنگی، برنامه‌ریزی مشخص و مستمر در زمینه دعا و تربیت دینی داشته باشند، و این فرهنگ را در جامعه نهادینه سازند.

روایات بدان نکته اشاره دارند که تربیت شخصیت کودک، آینده او را رقم می‌زند، و والدین باید در این مسیر مواظب و مراقب باشند. در روایتی، امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید: «**كُونُوا لِأَوْلَادِكُمْ مُعَلِّمِينَ، وَلَا تَكُونُوا لَهُمْ مُعَلِّمِينَ**؛ خانواده باید در تربیت نسل مؤمن، نقش مربی و معلم را ایفا کند و در این راه سستی نکند.»

^۱ طباطبایی، تفسیر المیزان، ج ۱۸، ص ۲۴۷

^۲ کافی، کلینی ج ۲، ص ۴۷

^۳ امام سجاد (علیه السلام) سجادیه، ۱۳۷۵، ص ۳۳۳

این حدیث، به وضوح بر این نکته تأکید دارد که خانواده باید در تربیت نسل مؤمن، نقش فعال و مریانه داشته باشد و مسئولیت اصلی در هدایت و تزکیه نسل، بر عهده والدین است، نه صرفاً معلمان و مبلغان بیرونی.

از دیدگاه تفسیر المیزان علامه طباطبایی، تربیت شخصیت کودک، شامل ساختن عنصر ایمان و اخلاق است و این مهم باید در منزل، در قالب رفتار، گفتار، و منش والدین شکل بگیرد^۱ ایشان بر این باور است که خانواده نقش نمادین و اصلی در هدایت نسل دارد و هرگز نباید این وظیفه حساسی را کم‌اهمیت شمرد. در روایتی دیگر، امام علی علیه‌السلام می‌فرماید: «الْأَوْلَادُ أَمَانَةٌ، وَالْمُؤْمِنُ رَاعٍ عَلَيْهَا، فَلْيَحْفَظُوا الْأَمَانَةَ وَيُحَسِّنُوا تَرْبِيَتَهَا»^۲

این حدیث، اهمیت امانت‌داری در تربیت کودک، و وظیفه والدین در نگهداری و تکمیل شخصیت او را نشان می‌دهد. این نگاه، تربیت شخصیت کمال‌گرا، عاقل، و اخلاق مدار را نه تنها وظیفه انسانی، بلکه امری عبادی می‌داند و ربط مستقیم با توکل و اخلاص در عبادات دارد.

روایات اهل بیت علیهم‌السلام، آمیزه‌ای فراوان برای تربیت اعتقاد و باورهای دینی است. پیامبر اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله در حدیثی فرموده است: «مِنْ أَسْرَاطِ الْمُؤْمِنِ: أَنْ يُحِبَّ لِأَخِيهِ الْمُؤْمِنِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ»^۳

این حدیث، نشان می‌دهد که والدین در پرورش روحیه حسن‌هم‌نشینی، عاطفه و محبت در نسل آینده نقش مهمی دارند؛ چرا که حال و شخصیت فرد در خانواده، اساس و پایه روابط اجتماعی و دینی او است.

^۱ طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۱۸، ص ۲۰۴

^۲ مجنسی، ۱۳۸۹ تفسیر المیزان، ج ۲، ص ۱۵

^۳ مجلسی، تفسیر المیزان ۱۳۷۷، ج ۷، ص ۲۴۳

نتیجه‌گیری

در پایان، می‌توان نتیجه گرفت که فرزندآوری و تربیت نسل صالح، از نظر قرآن و روایات، نه تنها یک وظیفه انسانی بلکه یک نشانه لطف و رحمت خداوند است که نقش اساسی در بقای دین، ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی جامعه دارد. نسل‌سازی، کلید بقای امت اسلامی و تضمین قدرت و اقتدار فرهنگی و دینی است که باید با دعا، آموزش و تربیت صحیح، مورد تأکید همیشگی قرار گیرد. تربیت نسلی مؤمن، در واقع، سرمایه‌گذاری برای آینده است و مسئولیت‌پذیری و اقدام در این مسیر، نقش محوری در استمرار و پایداری هویت اسلامی دارد. آیات قرآن کریم و روایات اهل بیت علیهم‌السلام بر اهمیت حیاتی و استراتژیک نسل‌سازی و تربیت نسل صالح تأکید بسیار داشته‌اند. این تعالیم، نه تنها نقش نسل را در استمرار اسلام و بقای ارزش‌های دینی نشان می‌دهد، بلکه بر وظیفه فرهنگی، تربیتی، و عملی هر فرد و جامعه تأکید می‌کنند. نقش نسل در تحقق اهداف الهی، بنیادی‌ترین نقش در سیر تاریخ بشر است؛ زیرا نسل‌ها، ابزارهای الهی برای تداوم رسالت، نشر الفضائل اخلاقی و حفظ ارزش‌های دینی هستند. بر اساس آموزه‌های اسلامی، هر فرد، از پدر و مادر گرفته تا مسئولان فرهنگی و تربیتی، در قبال نسل آینده و آماده‌سازی آنان برای حضور در جامعه، مسئولیت سنگینی بر عهده دارد. در این مسیر، دعا، عمل صالح، آموزش، و الگو بودن، عناصر اصلی تربیت صحیح هستند که باید در برنامه‌های خانواده و جامعه بازتاب یابند. تربیت نسل صالح، نه تنها یک هدف دینی، بلکه یک سرمایه‌گذاری استراتژیک در ساختن جامعه‌ای پایدار و مقاوم در مقابل تهاجمات فرهنگی، اقلیمی و اجتماعی است.

منابع

- *قرآن کریم *قرآن کریم، ترجمه حسین الهی قمشه‌ای، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، بی‌تا.
*نهج‌البلاغه، خطبه‌های ترجمه و شرح: (۱۳۷۸). تصحیح: سید رجاء، علی‌اکبر. تهران: انتشارات
جامعه مدرسین.
- دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۷۷). لغت‌نامه دهخدا، ج ۱. انتشارات امیرکبیر.
- مؤلف، (۱۳۸۵). فرهنگ جامع واژگان اجتماعی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، صفحه ۱۵.
- حسین‌زاده، شهاب‌الدین. (۱۳۹۲). بررسی جایگاه فرزندآوری در توسعه اجتماعی، تهران:
انتشارات علوم انسانی، صفحه ۲۵.
- مجلسی، علامه محمدباقر. (۱۳۸۴). بحار الأنوار. بیروت: دارالکتب الاسلامیه.
- کلینی، شیخ محمد بن یعقوب. (۱۴۰۷). کافی. تهران: دارالکتبات اسلامی.
- طباطبایی، سید محمدحسین. (۱۴۰۴). تفسیر المیزان. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- امام سجاد علیه‌السلام. (۱۳۷۵). صحیفه سجادیه. تهران: انتشارات مرکز فرهنگی اسلامی.
- احمدی، س. (۱۳۹۲). پایه‌های تربیت اسلامی. تهران: انتشارات علم و ادب.
- طباطبایی، سید محمدحسین. (۱۴۰۴). تفسیر المیزان. ج ۱۸. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- طباطبایی، سید محمدحسین. (۱۴۱۷). مدارج التّأویل. ج ۱۸. تهران: انتشارات اسلامی.
- طباطبایی، سید محمدحسین. (۱۴۰۴). تفسیر المیزان. ج ۱۸. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- مجلسی، محمدباقر. (۱۴۷۷). بحار الأنوار. بیروت: دارالکتب.
- مجلسی، محمدباقر. (۱۳۸۴). بحار الأنوار. بیروت: دارالکتب.
- مجلسی، محمد. (۱۳۸۹). تفسیر المیزان. ج ۲. تهران: دارالکتب.
- مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۹۴). معارف تربیتی در قرآن و حدیث. قم: دفتر تدوین تفسیر.
- مؤلف، (۱۳۸۵). فرهنگ جامع واژگان اجتماعی. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- حسین‌زاده، شهاب‌الدین. (۱۳۹۲). بررسی جایگاه فرزندآوری در توسعه اجتماعی. تهران:
انتشارات علوم انسانی.
- حسین‌زاده، حمید. (۱۳۹۲). پایه‌های تربیت اسلامی. تهران: انتشارات معارف.
- طباطبایی، سید محمدحسین. (۱۴۰۴). تفسیر المیزان. ج ۱۸. تهران: دارالکتب الاسلامیه.